

HUGINS ØYE - april 1999

Universitetsbiblioteket i Tromsø

UB

BIBSYS

Om UB

Fagene

Databaser
og kataloger

UB
presenterer

Søk

Kontakt UB

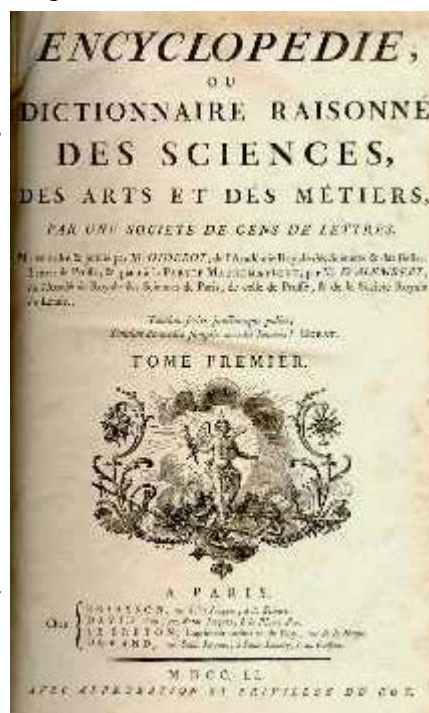
Vårt universitetsemblem viser som kjent Odins to ravner. Hugin er navnet på den ene av disse ravner, som sammen med sin ledsager Munin hver morgen flyr ut i verden for å samle ny viten. Hva de ser, forteller de til Odin om kvelden når de kommer tilbake og setter seg på hans skuldre. Sammen representerer de Odins sjel, noe deres navn vitner om: tanke og minne. Myten forklarer Odins allvitenskap.

Gjennom Hugins øye ønsker Universitetsbiblioteket å gi små gløtt inn i det vitensenter biblioteket representerer. Vi tar sikte på at Hugin skal bringe oss ny viten hver måned. Ønsker man derimot å trekke fram gamle minner fra tidligere måneder, kan man klikke på **Munins øye**

Den store franske Encyklopedi 1751-72/80

Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers

Et av opplysningstidas merkeligste litterære foretak er den berømte franske *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, under redaksjon av de to vennene *Denis Diderot* (1713-84) og *Jean Le Rond d'Alembert* (1717-83). Bind 1 kom ut i juli 1751 (se ill. 1), 2. bind i januar 1752, men i februar samme år ble begge bind forbudt av regjeringen fordi verket ble funnet å være krenkende for religionen og kongens autoritet. I følge sensuren, som hadde som oppgave å beskytte sinnet mot skadelige tanker på samme måte som magen må beskyttes mot fordervet mat, var det forbudt å diskutere kirke og stat. Diderots materiale ble beslaglagt. Men gode venner i Paris, bl.a. Mme de Pompadour, Malesherbes og Choiseul, sørget for et kompromiss. Diderot fikk fortsette mot at tre teologiske oversensurer ble tatt inn i redaksjonen. Men motstanden mot utgivelsen fortsatte og ble intensivert flere ganger. Trykkeren Le Breton drev til og med sin egen sensur ved at han under korrekturen i hemmelighet strøk partier i mange av Diderots artikler, som han fant farlige for sensuren. Dette oppdaget ikke Diderot før utgivelsen hadde kommet til bokstaven "S".

Bråket rundt utgivelsen hadde imidlertid god reklameverdi for verket. Etter den første inn gripen ble opplaget fordoblet. Nå ble også utgivelsen i seg selv et symbol som samlet kritikerne av det gamle regimet og ga dem identitet. Medarbeiderstaben omfattet foruten Diderot (se ill. 2) og d'Alembert (se ill. 3)

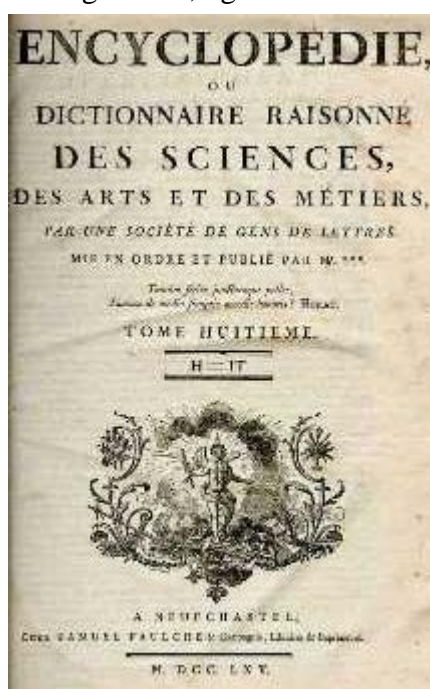

21 andre lærde, bl.a. Montesquieu, Turgot, F.M.Grimm, Rousseau, Baron d'Holbach, Jaucourt, Marmontel og Voltaire. En annen person bidro dessuten avgjørende til prosjektet uten å skrive en linje, nemlig sjefssensoren Malesherbes. Han skjønnte til fulle at sensuren var bakstreversk og at de undertrykte ideene hadde framtida for seg. Han ga derfor ofte "taus tillatelse" der det var umulig å gi det offisielle "kongelige bifall og privilegium".

Encyklopedien hadde neppe blitt et symbol på liberale ideer og fått sin status i borgerstanden om alt hadde gått rolig for seg. Det var imidlertid bare Diderot som hadde allsidighet, utholdenhet, pågangsmot og stor nok tro på prosjektet til å kunne fullføre det. I lange perioder var han den eneste som hadde den nødvendige entusiasme for prosjektet. For de andre medarbeiderne var Encyklopedien en episode, men den var Diderots livsverk. D'Alembert var den mest prominente i prosjektets innledningsfase. Således skrev han innledningen til verket hvor planen og prinsippene ble trukket opp. Men han trakk seg fra prosjektet allerede i 1758 da sensuren på nytt ble alarmert for alvor etter et mordforsøk på kongen året før. Samtidig trakk også Rousseau og Voltaire seg. Særlig problematisk ble det at encyklopedistene ikke bare var opprørsk, men også ble framstilt som dårlige patrioter. Under sjuårskrigen (1756-63), hvor Frankrike sto mot Preussen, hadde nemlig kretsen rundt encyklopedistene klart større sympati med Fredrik den store enn med Ludvik 15.

Etter at de verste tumultene var over, fortsatte Diderot utgivelsen, og det kom ett bind hvert år fram til bind 7 i 1757. Deretter ble det stans i utgivelsen av tekstbindene inntil de 10 siste bind kom samlet ut med Neufchastel i Sveits som utgiversted, og hvor utgiveren bare sto som "M^r***" på tittelbladet og uten "kongelig bifall og privilegium" (se ill. 4). I virkeligheten var nok den sveitsiske forleggeren Samuel Fauche et dekknavn for å unngå sensuren. Opplaget på 4000 eksemplar av de 10 siste tekstbind lå til distribusjon hos Le Breton i Paris. Det var naturligvis en umulighet å få distribuert de 40 000 foliobind uten at det vakte oppmerksomhet. Men etter et kort mellomspill hvor Le Breton ble fengslet, men sluppet fri igjen etter en uke, forløp distribusjonen uhindret.

D'Alembert og Voltaire hadde i mellomtida kommet tilbake til prosjektet. Jesuittene, som hadde vært de mest kritiske støttesere for

sensuren, ble fordrevet fra Paris i 1762, og den nye politisjefen i byen sto på Diderots side. Da hadde både Fredrik den store og Katarina den store tilbudt Diderot å fullføre prosjektet i Berlin eller St. Petersburg. Det mobiliserte den franske patriotisme til støtte for bokprosjektet. Til verket hørte også 11 plansjebind, som kom ut i Paris 1762-72. Dessuten kom et *Supplément* i 5 bind (Paris og Amsterdam 1776-77), hvorav 4 tekstbind og ett plansjebind, og 2 bind *Tables analytiques et raisonnées des matières* (Paris og Amsterdam 1780), utarbeidet av presten ved den franske kirke i Basel Pierre Mouchon. Med disse 35 foliobind var den store franske Encyklopedien avsluttet, et produkt som påstås å ha gitt forleggerne et overskudd på over 1 mill. livres, men som underveis var vanskelig å finansiere.

Universitetsbiblioteket i Tromsø sikret seg i 1995 hele verket i originalutgave og i

samtidig innbinding (se [ill. 5](#)). Noen av bindene trenger en varsom restaurering, men ellers framstår verket som et praktfullt "våpen" fra en tid hvor en grenseløs tro på at kampen mot feiltagelser og fordommer kunne vinnes gjennom opplysning og teknisk framskritt, og dermed føre mennesket nærmere en herlig gullalder hvor fornuften hadde seiret og harmoni og fred kunne råde.

I april 1999 er alle bind utstilt på HSJ-biblioteket, i referansesamlingen i 1. etg.

Diderot selv sier at verket ble utgitt ".for at de tidligere århundrers anstrengelser ikke skal være tapt for de århundrer som vil følge etter, for at våre etterkommere samtidig med å ha blitt mer opplyst kan bli dydigere og lykkeligere." På en moderne leser framstår de kobberstukne illustrasjonene i plansjebindene som særlig imponerende - og instruktive (se [ill. 6-11](#)). Encyklopedien hadde et klart blikk for sammenhengen mellom vitenskapene og det praktiske. Allerede på tittelbladet var vitenskaper, kunster og yrker ført sammen. Det var *homo faber*, det virksomme mennesket, som gjorde sitt inntog i dette verket. Særlig plansjebindene inneholder en mengde praktisk kunnskap: bokbindere, skreddere, vognsmeder, klokkestøpere, repslagere, gipsmakere, gobelinvevere, arkitekter og leger - alle kunne finne sitt fag og dets prosesser nøyaktig beskrevet og illustrert der. Bidragsyterne dro fra verksted til verksted i Paris for å plukke opp de aller siste patentene i håndverk og industri. Ofte kan illustrasjonene vise påfallende likhet mellom 1700-tallets redskaper og tilsvarende moderne redskaper. Ved University of Chicago har man startet **prosjektet ARTFL**, som tar sikte på å utvikle en on-line versjon av Diderot og d'Alemberts *Encyclopédie*. Foreløpig finnes en prototyp av første bind tilgjengelig på internett.

Ingen encyklopedi har hatt den politiske og litterære innflytelse i sin samtid som Diderots verk. Det var tilpasset en ny tid med en ny samfunnsgruppe som var i ferd med å sette den samfunnsmessige dagsorden. Det var tilpasset det økonomisk voksende borgerskaps behov for å orientere seg i denne verden, i samfunnet og dets aktiviteter. Verket gjenspeiler nye målestokker for hva som var viktig og uviktig. En opptatt borger ville ha alle kunnskaper i lett tilgjengelig form, gjerne samlet i én handel og lesbar uten store forkunnskaper. Encyklopedien imøtekom det meste. Utgiverne oversatte til og med alle latinske og fremmedspråklige sitater, tok med bare det viktigste og beflittet seg på å unngå vanskelige ord. Borgerne følte seg hjemme i det sansbare, synlige og håndgripelige. Filosofisk er dette preget av et rasjonalistisk grunnsyn om at det finnes et mønster i og en enhet bak all kunnskap om verden. Tre steder i Encyklopedien finner vi det filosofiske program for verket eksplisitt uttrykt. Foruten i d'Alemberts innledning og i Diderots 28 siders artikkel om "Encyclopédie" finnes i 1. bind et stort foldekart med oversikt over hele kunnskapsuniverset. Der står henholdsvis hukommelse, fornuft og fantasi ansvarlig

for alle historiske, filosofiske og kunstneriske virksomheter. Erkjennelsen skulle organisere kunnskapene. Verket er alfabetisk ordnet, men bak dets begrep om fullstendighet og tilstrekkelighet lå et bilde av vitenskapen som et kollektivt og uendelig foretak, og kunnskap som middel til makt over naturen.

Andre encyklopedier

Så stor var suksessen med den franske Encyklopedien at en mengde utenlandske utgaver, bearbeidelser, ettertrykk etc. kom ut på forskjellige steder i tida som fulgte. For eksempel kom en utgave i 39 bind, inklusive plansjer, i Genève 1778-79, i Lausanne 1778-81 i 36 bind, i Yverdun 1770-80 med 47 bind tekst og 10 bind plansjer, ukorrekt redigert av Fortuné de Felice, en forhenværende italiensk munk, som var gått over til protestantismen. Ved Universitetsbiblioteket i Tromsø finnes et ukomplett eksemplar av Genève-utgaven.

Flere utdrag og utvalg av artiklene i det store verk ble utgitt under tittelen *L'esprit de l'Encyclopédie*, senest av Hennequin (Paris 1822-23) i 15 oktavbind.

Hovedmedarbeidernes fleste bidrag finnes imidlertid opptrykt i senere utgaver av deres samlede verker. Diderots artikler er gjengitt i sin opprinnelige form i Naigeons utgave av hans skrifter (Paris 1821).

En ny utvidet utgave av den store Encyklopedien med 166 bind tekst og 51 bind plansjer ble utgitt i 1782-1832 av Paris-forleggeren Ch. J. Panckoucke og hans svigersønn Henri Agasse og dennes enke, i sannhet et ektefødt barn av den franske revolusjon (1789). Denne utgaven var ordnet som et system av særskilte ordbøker over de enkelte vitenskaper, og hadde tittelen *Encyclopédie méthodique ou par ordre de matières*. Et lignende system av 101 forskjellige ordbøker er *Encyclopédie Théologique* (Paris 1844-75), redigert av Abbé Migne og utgitt i 168 kvartbind.

Med sin grundighet og sans for systematikk grep tyskerne de franske encyklopediideene med begjær. En tysk etterligning av Panckouckes foretagende var Köster og Roos' *Deutsche Enzyklopädie* i 23 bind (Frankfurt 1778-1804), som ble ufullført idet den stanset ved bokstaven K. Av langt større vitenskapelig verdi og betydelig større omfang er den av forleggeren J. P. Gleditsch i Leipzig, under redaksjon av Halle-professorene Ersch og Gruber 1818 grunnlagte, aldri fullførte *Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschaften und Künste*, som 1831 gikk over til Brockhaus' forlag, og hvorav er utkommet 1. seksjon, A-G med register, 99 bind (1818-82); 2. seksjon, H-N, bind 1-43 (til bokstaven L) (1827-89); 3. seksjon, O-Z, bind 1-25 (til bokstaven Ph) (1830-50). Alle artiklene i verket er signert med forfatternes navn, og blant disse finnes så godt som alle samtidas mest lærde tyskere. Mange av verkets artikler er grunnleggende og autoritative for sine fag, og litteraturhenvisningene er omfattende. Et annet stort verk i tysk lærdomsstradisjon og grundighet er *Ökonomisch-technologische Enzyklopädie* i 242 bind (Berlin 1773-1858), som i tidens løp ble utvidet fra en ren økonomisk-teknisk til en allmenn encyklopedi.

I den engelskspråklige verden fikk *Encyclopædia Britannica* høg anseelse alt ved sin første utgave som kom i 3 kvartbind i Edinburgh 1771. Utviklingen førte til stadig nye og utvidete utgaver. Varemerket for verket ble at det behandler stoffet i store hovedartikler, grundige i sin lærdom og klassiske i framstillingsformen, slik at verket mer er en alfabetisk ordnet samling av førsterangs monografier enn en oppsplitting av stoffet i en stor mengde enkeltartikler. Den siste utvikling i dette verk er en web basert elektronisk utgave, *Encyclopædia Britannica Online*, et digitalt leksikon med lenker også til andre informasjonskilder, og som kontinuerlig oppdateres i en sentral database som i prinsippet er tilgjengelig over hele verden.

Universitetsbiblioteket i Tromsø abonnerer på tilgang til dette verk for sine studenter og ansatte slik at det er søkbart fra alle lokale pc-er med tilgang til internett over hele universitetet.

I Skandinavia har et leksikon fått klassisk status, nemlig det omkring siste århundreskiftet storstilt anlagte og originalt utarbeidete *Salmonsens store illustrerede Konversations Leksikon*. En krets av mer enn 200 fagfolk i Danmark og Norge, til dels også i Sverige sto bak prosjektet. Mest etterspurt i dag er 2. utgave i 26 bind som kom fra 1915-1930, med tittelen *Salmonsens Konversations Leksikon*. Ved Universitetsbiblioteket i Tromsø finnes to vakre, velholdte eksemplarer av verket. I framtida vil for øvrig leksikon være den type litteratur som man med størst sikkerhet kan si vil bli tilgjengelig som digitale fulltekstdatabaser.

Opplysningstidas idéverden

Encyklopedistene, dvs. de intellektuelle som samarbeidet med Diderot om utgivelsen av den franske encyklopedien, kan sies å representere et politisk-intellektuelt program som innebar en kritikk av *l'ancien regime*, en tro på den selvstendige tenknings rett og makt til å regulere menneskelivet. De blir oppfattet å være så vel et utslag av som selv et ledd i det åndsliv som anses å ha forberedt den franske revolusjon. Hvilke ideer er egentlig så skjellsettende for framveksten av det moderne samfunn - og avskaffelsen av det gamle? Gjennom de mest berømte av alle opplysningsforfattere, trioen Montesquieu, Voltaire og Rousseau er det mulig å meisle ut hovedinnholdet i den idéverden som framfor alt kom til å prege det europeiske og nordamerikanske borgerskap og som så sterkt har preget framveksten av det moderne statsbegrep, menneskesyn, verdigrunnlag og holdninger til religion. Hos Diderot aner vi syntesen av deres program.

Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu (1689-1755) gjorde i *L'Esprit des lois* (1748) en komparativ undersøkelse av statenes samfunnsinstitusjoner. Han konstaterte at man ved vurdering av en stats styreform skulle ta hensyn til landets størrelse, klimatiske forhold, folkets kultur og historiske tradisjoner. Hans statsideal, republikken, fant han bare egnet seg for små stater. Derimot kunne et despoti være hensiktsmessig hvor landet var særlig stort og befolkningen sløv. For Frankrike så han det konstitusjonelle monarki som idealet. Under påvirkning fra Locke utformet Montesquieu maktfordelingsprinsippet mellom de tre statsmakter: den lovgivende, den utøvende og den dømmende. Hvis de tre myndigheter befant seg i innbyrdes likevekt og var uavhengig av hverandre ved ikke å ligge i hendene på de samme personer, kunne borgeren rekne med at hans personlige frihet var sikret. Og det var nettopp denne fundamentale menneskerettighet statsforfatningen skulle sikre. Det er karakteristisk for Montesquieu at han ikke har særlig interesse for de naturrettslige doktriner som for eksempel samfunnspakten. Hans bok fikk den største betydning for USAs forfatning i 1787 og intet annet enkeltverk har hatt så stor innflytelse på det 19. århundrets forfatningsliv, inklusive det norske grunnlovsarbeid i 1814.

Liksom for Montesquieu var England det store ideal også for *François-Marie Arouet* (1694-1778), bedre kjent som *Voltaire*, det gjennom alle tider mest berømte pseudonym. Men for ham var det den engelske åndsfrihet - tale-, tros- og trykkefrihet - som vakte begeistring. Men han var samtidig motstander av enhver form for folkestyre, da folkemassen var for grov og uopplyst. Hans ideal var det opplyste enevelde, som innebar at staten skulle styres av en fyrste, som lot seg lede av de beste tanker og den største viten som tida kunne oppvise, og som brukte denne opplysning til borgernes beste. Den opplyste fyrste skulle være statens tjener, ikke dens herre.

Det opplyste enevelde skulle først og fremst sikre den personlige frihet og religions- og trykkefriheten, de grunnleggende menneskerettigheter. Derfor måtte rettssystemene endres, slik at den tiltalte i en retts sak ble behandlet som uskyldig til det motsatte var bevist, og derfor måtte tortur avskaffes, liksom det skulle innføres mer humane straffemetoder generelt. Videre skulle den opplyste fyrste bygge ut skolevesenet slik at så mange som mulig kunne få del i opplysningen.

Både Montesquieu og Voltaire var deister, dvs. at Gud ikke ble oppfattet som den kjærlige far, men det ufattelig intelligente vesen, som hadde skapt det fantastiske univers, som man nå hadde oppdaget, og dette univers grep ikke Gud inn i. De så dette i overensstemmelse med urkristendommen, før kirken fordervet den med sine dogmer og fanatisme. Kirken ble derfor sett på som fiende av fremskritt og opplysning. Mange valgte også ateismen og materialismen. I de nordiske land ser vi at rasjonalismen vant fram. Der ble kristendommen ikke oppfattet som et frelsesbudskap, men som en moral- og lykkelære - i overensstemmelse med hva sunn fornuft tilsa.

I nasjonaløkonomien vant en ny skole fram, fysiokratene, som forkastet merkantilismen som fremmet et næringsliv som skulle trekke edle metaller til landet og som de mente på kunstig måte drev proteksjonisme av innenlandske næringer og la toll på utenlandske varer for å oppnå eksportoverskudd. I stedet gjaldt det etter deres mening å basere næringslivet på landets natur. Landbruk, skogbruk, jakt og fiske var naturlige og skapte merverdi. Gjennom dem framskaffet man råstoffer slik at landets velstand økte. Hvis dette næringsliv blomstret, ville det også skape gode vilkår for de andre, sterile erverv som handel og industri, som egentlig bare flyttet varene fra sted til sted eller laget noe om på dem. Beskyttelse og monopoler gjorde bare skade; staten skulle så lite som mulig blande seg i det økonomiske liv. Fysiokratenes direkte innflytelse var begrenset til 1750- og -60-åra, men deres skrifter virket på lengere sikt uten tvil til å dempe merkantilismen og bane veien for Adam Smith og liberalismen.

Mest alene blant opplysningsforfatterne, men også mest innflytelsesrik var *Jean-Jacques Rousseau* (1712-78). En periode tilhørte han encyklopedistene, men brøt så helt med dem, i det han i noen bøker på 1750-tallet hevdet at sivilisasjonen, kulturen, ja, hele "opplysningen" sto i motsetning til den menneskelige natur, som den i virkeligheten hadde ødelagt. Kulturen hadde tvunget det opprinnelige, åpne og gode menneske bort fra det umiddelbare og over i det beregnende. For å komme fram i verden måtte mennesket overveie hva som til enhver tid lønte seg best, og resultatet var blitt utrygghet, angst og ufrihet. I nesten alle sine skrifter søkte Rousseau å gi anvisning på hvordan man igjen kunne få det frie og ekte menneske fram. Først og fremst måtte oppdragelsen legges om, og i *Émile* (1762) understreket han at barndommen ikke bare var en forskole til det voksne liv, men at den hadde en selvstendig verdi. Barn måtte betraktes som barn og ikke som forminskete voksne. *Émile* ble dømt til bålet, men få bøker har virket sterkere på ettertida. Den kom til helt å endre barneoppdragelsen og hele synet på barn.

Også staten måtte endres slik at den kunne gi mulighet for at alle sider av det opprinnelige og frie menneske kunne realiseres. I *Du contrat social* (1762) fant Rousseau at en ekte og sunn kultur bare kunne vokse fram gjennom en samfunnspakt som sikret likhet og frihet for alle uten å overføre makten til en fyrste eller andre enn folket selv. Suverenitet var derfor en udelelig folkesuverenitet. I sin lidenskapelige tro på det gode menneske og fellesviljen bidro Rousseau til å gi ord som frihet, likhet, brorskap, borger, menneske, fedreland nytt innhold og en besettende klang.

For samtida var Diderot nesten bare kjent som Encyklopediens redaktør. Men han interesserer oss også som forfatter av en lang rekke filosofiske og litterære verker som ble publisert posthumt. At han publiserte så lite av det han skrev, betyr at vi i

ettertid kan danne oss et mer nyansert bilde av ham enn hans samtid kunne.

Sammenfatningsvis synes han i dag å bli vurdert slik: I forhold til Voltaire var hans styrke at han hadde større kunnskap om naturen og hverdagslivet; til gjengjeld manglet han Voltaires historiske sans og elegante klare stil. I sin tilbøyelighet til dydig moralisme og pedagogikk og sin tro på at mennesket var godt i sin natur, står han Rousseau nær. Han var en enestående journalistisk begavelse, mer altomfattende enn de to andre. Han fant tidlig fram til ateismen, og holdt fast på den gjennom hele livet. Liksom Rousseau manglet han nesten helt den humor som Voltaire hadde i så rikelig monn, også selvironien. Politisk sto han langt til venstre for Montesquieu, men nådde realpolitisk på ingen måte opp mot ham. Som kunstkritiker var han glitrende.

Diderots forfatterskap har i ettertid vist seg å være svært vidtspennende; han behersket nesten alle åndslivets sider og forsøkte seg i nesten alle litteraturens genre, men uten å slå gjennom på noe felt. Følgende har vært sagt om ham: "Som Aristoteles var han en encyklopedisk begavelse og som Sokrates en diskuterende etiker. Uten selv å ta stilling i de samvittighetsproblemer han som en jesuittisk kasuist elsket å tumle med, viste han seg ofte i Sokrates' rolle som den tankevekkende fødselshjelper." Ikke minst gjaldt det siste overfor hans i ungdommen beste venn Rousseau.

De to strømninger som mer enn noe preger opplysningstida, fornuften og følsomheten, går sammen hos Diderot, men ikke uten smerte: Han kunne ha vanskelig for følelsesmessig å godta de resultater hans fornuft tilsa. I så måte er han et ektefødt barn av brytningene i opplysningstida - men kanskje har han gjennom dette også noe å si oss i dag.

Opplysningstida førte til en gjennomgripende endring i menneskets oppfatning av seg selv og sin tilværelse. Målet ble å finne det gode liv - som samfunnsindivid og som enkeltmenneske. Menneskerettighetene vant fram og lovgivningen ble humanisert, liksom barneoppdragelsen. Likeså skjedde det en sekularisering av samfunnet.

Helge Salvesen

Illustrasjoner

III. 1 - Tittelsida til bind 1 av Encyklopedien fra 1751. Merk at her står både Diderots og d'Alamberts navn som utgivere. Videre står Paris som utgiversted og med Le Breton som kongelig boktrykker. Nederst på tittelsida står sensurens godkjenning om at verket utgis med "kongelig bifall og privilegium". ([Se stor utgave av siden](#)).

III. 2 - I 1. bind av 3. utgave av Encyklopedien, som ble utgitt i Genève i 1778 av Société Typographique i Neufchatel, finnes helt foran i bindet et kobberstikk av Diderot, mannen som brukte 20 år av sitt liv på å utgi verket. ([Se stor utgave av siden](#)).

III. 3 - I 1. plansjebind av Société Typographiques utgave av Encyklopedien fra 1779 finnes et kobberstikk av d'Alembert, Diderots venn og medutgiver av verket. ([Se stor utgave av siden](#)).

- III. 4** - Tittelsida av bind 8 av Encyklopedien. Fra og med dette bind mangler utgivernavn, trykkingen går angivelig over til Samuel Faulche & Compagnie, Libraires & Imprimeurs i Neufchastel i Sveits og sensuren er "taus". ([Se stor utgave av siden](#)).
- III. 5** - Encyklopedien i originale helskinn foliobind - vakker bokbinderkunst. ([Se stor utgave av siden](#)).
- III. 6** - En vanlig vannmølle, sett innenfra, med møllehjulet nederst. Øverste del viser hvordan kornet blir malt. ([Se stor utgave av siden](#)).
- III. 7** - Plansjen viser hamprensereens verksted med folk i arbeid. Den ene veggen er åpen for at man skal kunne se hvordan det første arbeidet gjøres ute på marka. Nederste del av plansjen viser forskjellige arbeidsredskaper i hampproduksjonen. ([Se stor utgave av siden](#)).
- III. 8** - To forskjellige typiske franske hageanlegg med blomster og gress. Fig. 1 viser Jardin des Tuileries og fig. 2 Jardin de l'Infante. ([Se stor utgave av siden](#)).
- III. 9** - Oppstadvev for gobelinveving. Fig.1 viser hvordan veven er satt opp og veverens arbeidsstilling. Fig. 2 viser en arbeidslampe hvor et talglys kan festes til veverens arbeidsklær. Fig. 3 viser en arbeidskrakk som kan reguleres i forskjellig høyde. ([Se stor utgave av siden](#)).
- III. 10** - Et skredderverksted med flere skreddere i arbeid. Noen syr, andre tar mål og klipper. Fig. 1 viser en syskuff med plass til knapper og andre sysaker. Fig. 5 viser en arbeidslampe. ([Se stor utgave av siden](#)).
- III. 11** - Forskjellige instrument til bruk i kirurgien. Fig. 1 viser hvordan et kraniebor brukes. ([Se stor utgave av siden](#)).

Universitetsbiblioteket i Tromsø, Breivika, 9037 Tromsø,

Tlf.: 77 64 40 00, Fax.: 77 64 45 90

Ansvarlig redaktør: Bibliotekdirektør [Helge Salvesen](#)

Vev-ansvarlig. Oppdatert: 30. mars 1999.